

8. АНАЛІТИКА

Олександр Володимирович Якушев,
магістр Красноармійського
індустріального інституту ДВЗ
«Донецький національний технічний університет»,
м. Красноармійськ, Україна

УДК 378.005.6

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В статті об'єктом дослідження виступають процеси оцінювання якості вищого образования по показателям уровня трудоустройства выпускников, впервые разработан организационный порядок оценки уровня образования путем внедрения государственной сертификации выпускников ВУЗ с учетом интересов работодателей, ВУЗ, выпускников; усовершенствованы подходы к рейтинговому оцениванию ВУЗ за показателем индекса сертификации выпускников ВУЗ III-IV уровней аккредитации.

Ключевые слова: *качество высшего образования, рынок труда, трудоустройство выпускников, рейтинговое оценивание высших учебных заведений.*

The target of the research described in the article is processes of quality assessment of the university education by indexes of the level of graduates' job placement. We created the organizational order of education level assessment by means of the introduction of state certification for all high school graduates with due regard to the interests of employers, universities and graduates. We improved methodical approach to the universities assessment according to certification index of graduates of the universities of III-IV levels of accreditation.

Key words: *university education quality, job market, graduates employment, universities rate assessment.*

З початку XXI століття активно розробляються світові університетські рейтинги. Авторитетні світові системи, що існують сьогодні у цій галузі, – Академічний рейтинг університетів світу (Шанхайський рейтинг, ARWU) та Рейтинг університетів світу за версією «Таймс» (The Times Higher Education-QS World University Rating). Але жодного українського вищого навчального закладу серед п'ятисот кращих університетів світу немає. Кожен рейтинг має свою специфіку, але, на думку автора, головний критерій оцінювання повинен відображати гармонійність інтересів роботодавців та випускників – процес працевлаштування та наявність професійних якісних знань.

Проблема працевлаштування молоді у сучасних умовах економічної нестабільності набуває актуальності та гостро постає перед молодими спеціалістами, вищими навчальними закладами (ВНЗ), роботодавцями, державою. Наявність вищої освіти для більшості випускників ВНЗ в Україні, на жаль, не є гарантією забезпечення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках праці.

Вихід молоді на ринок праці відбувається, переважно, після закінчення навчання. Коли випускник ВНЗ отримує диплом, перед ним постає питання про працевлаштування. На цьому етапі виникає багато проблем щодо реалізації трудового потенціалу. Деякі перешкоди при цьому долаються за допомогою суб'єктивних засобів, як: влаштування на роботу за рекомендаціями, але масові питання зайнятості молоді можуть бути розв'язані виключно на основі ефективного державного регулювання. Сьогодні існують реальні проблеми державного впливу на процеси працевлаштування молоді, що призводять до високого рівня безробіття серед молодого населення та ставлять під сумнів якість вищої освіти країни.

Оцінка якості освітніх послуг, що надаються ВНЗ, мають бути пов'язані з рівнем набуття практичного досвіду студентами у процесі навчання, що є однією з основних вимог роботодавців, а також з показниками подальшого працевлаштування випускників.

Метою статті є розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного управління

процесом працевлаштування молоді на основі стимулювання ВНЗ з підвищення якості професійної вищої освіти в Україні.

Об'єктом дослідження виступають процеси оцінки якості вищої освіти за показниками рівня працевлаштування випускників.

Наукова новизна статті полягає у тому, що *вперше* розроблено організаційний порядок оцінки рівня освіти, шляхом запровадження державної сертифікації випускників вищих навчальних закладів з урахуванням інтересів роботодавців, ВНЗ, випускників; *удосконалено* методичні підходи до рейтингового оцінювання ВНЗ за показником індексу сертифікації випускників ВНЗ III–IV рівнів акредитації.

Дослідження виконано з використанням таких методів: системного аналізу (при оцінюванні теоретико-методологічних аспектів формування якості освіти в Україні), статистичного та порівняльного аналізу (при дослідженні якості знань на прикладі вступної компанії 2011 року), методи формальної логіки, індукції, дедукції, аналізу та синтезу.

Критичний аналіз виявлення нерозв'язаних проблем визначено у працях вітчизняних та зарубіжних учених О. Белова, С. Булат, І. Гладкого, К. Корсак, І. Драча, С. Лисенка.

Проблеми зайнятості молоді в Україні, що становить третину загальної чисельності незайнятих громадян, які перебувають на обліку в державній службі зайнятості, регулюються відповідно до положень законів України «Про зайнятість населення» від 01.03.1991 № 803-ХІІ [1] та «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 № 1533-III [2]. Шляхи покращення ситуації, викладені в діючому законодавстві регулювання питання працевлаштування не є ефективними, оскільки фактична кількість безробітних серед молоді майже втричі перевищує офіційні показники.

Проблеми молоді на ринку праці спричинені певними особливостями соціального стану і трудової поведінки [3]:

- досить високим освітнім рівнем;
- низькою адаптованістю та вразливістю щодо навколишнього економічного й соціального середовища;
- підвищеними вимогами щодо працевлаштування (престижу, заробітку), до змісту, характеру і умов праці;
- високою професійною та територіальною мобільністю, зумовленою неусталеністю та слабкістю економічних та соціальних зв'язків молоді людини.

Але в Україні отримання високого освітнього рівня не підкріплюється реальним практичним досвідом випускників.

Кожний вищий навчальний заклад має дворівневу систему навчання для отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів, структуру (терміни) більшість яких автор наводить у схемі 1.

На нашу думку, сучасне отримання вищої освіти має значний недолік: більший термін – 4 роки (бакалавр) вивчає дисципліни зосередженні на теорії, а останні 1–1,5 роки (спеціаліст, магістр) на застосуванні теоретичних баз та науковій діяльності.

Для розв'язання початкових питань (наявності досвіду роботи в майбутньому при працевлаштуванні) з потенційними роботодавцями, автор пропонує на першому рівні (термін 4 роки) – застосовувати практичні навички (вивчення програм, виконання лабораторних робіт, стажуванні за майбутнім фахом), а на другому рівні (останні 1–1,5 роки) – займатися новітніми розробками.

Законодавчо держава проявляє турботу по відношенню до випускників вищих навчальних закладів, тому і наділяє освічену молодь особливим правовим статусом – молодий спеціаліст. Молодим фахівцям

Схема 1. Рівні вищої освіти в Україні

(випускникам державних навчальних закладів) надається робота відповідно до отриманої спеціальності та кваліфікації на строк не менше 3 років (ст. 197 КЗпП) [4]. Також їм гарантується право на відпустку тривалістю 30 календарних днів, за час якої виплачується допомога в розмірі місячної стипендії за рахунок замовника.

Але щоб отримати роботу, потрібен фаховий досвід, яким ВНЗ не забезпечують. У 2011 році серед молоді до 24 років спостерігається високий рівень безробіття (17,4%), низький рівень зайнятості (33,5%), а також високий рівень *пасивності*. Зокрема, частка юнаків та дівчат, які не працюють і не вчаться, в Україні становить майже 19% [5].

Реального працевлаштування молоді в сучасній країні майже не відбувається. У більшості випадків ВНЗ зобов'язує випускників засвідчувати фіктивні гарантовані листи працевлаштування, щоб не мати складностей з фінансуванням державним замовленням та своєю престижністю (чим привабливіший перелік спеціальностей, тим більша кількість абітурієнтів), тим самим, надавати недостовірну інформацію Міністерству науки, молоді, культури та спорту України. Роботодавці, у свою чергу, не можуть відібрати головні критерії, за якими можна оцінити молодого фахівця та надати нові робочі місця. Звідси виникає приховане безробіття.

Таким чином, участь роботодавців в системі працевлаштування випускників ВНЗ у більшій мірі, фіктивна тому, що керівники не мають стимулу брати на роботу початківців, мотивуючи це відсутністю досвіду потенційних підлеглих.

Важливість обраної теми обумовлена необхідністю виконання завдання зі створення ефективного державного механізму працевлаштування молоді та обдарованої в тому числі, особливе місце в якому займає якість вищої освіти та можливість практичного застосування набутих знань.

Якість освіти – це ряд системно-соціальних якостей і характеристик, що визначають відповідність системи освіти прийнятим вимогам, соціальним нормам, державним освітнім стандартам [6].

Отримання якісної освіти залежить від наступних факторів, а саме, *якості*:

- 1) вимог – цілей, стандартів і норм;
- 2) ресурсів – програм, контингенту абітурієнтів, кадрового потенціалу, фінансів, матеріально-технічного забезпечення;
- 3) освітніх процесів – освітніх технологій, наукової та навчальної діяльності, управління.

Вищенаведені показники забезпечують підготовку кваліфікованих молодих фахівців, якщо будуть використовуватися сучасно ефективно.

Міжнародні науковці та експерти застосовують три основних підходи до оцінювання якості освіти:

- 1) *результативний* (об'єктивні показники);
- 2) *репутаційний* (експертні оцінки);
- 3) *загальний* (експертні оцінки об'єктивних показників).

У будь-якій країні можуть використовуватися і такі показники як:

- *престижність* ВНЗ (традиційний підхід);
- *відповідність стандартам* (науковий підхід);
- *задоволення клієнта* (менеджерський підхід);
- *споживач визначає якість* (споживчий підхід);
- *користь вищого навчального закладу для суспільства* (демократичний підхід).

Якість освіти повинна визначати рейтинг вищих навчальних закладів будь-якої держави, в яких молодь може вчитися та отримувати глибокі та міцні знання. Рейтинг (від англ. *rating*) – це числовий або порядковий показник успішності чи популярності, що відображає важливість або вплив певного об'єкта або явища [7].

Рейтинг особливо впливає на думку суспільства, оскільки будь-яка сучасна молода людина бажає навчатися та отримати престижний диплом (в певних регіонах обрати кращий заклад для себе). В Україні існує безліч рейтингів ВНЗ («Компас», «Гроші», «Топ-200» тощо), розроблені різними організаціями. Рейтинги значно відрізняються один від одного через різні критерії та методики оцінювання, що вводить в оману майбутніх молодих спеціалістів. Вони не мають головного – *реального та ефективного показника якості освіти*.

Ми провели дослідження якості власних отриманих знань на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»: у 2011 році став абітурієнтом трьох вищих навчальних закладів – для вступу на другий рівень вищої освіти з метою отримання освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» або «магістр».

Обрані за рейтингом ВНЗ:

А – базовий Національний технічний університет (КПІ), в якому навчався 4 роки;

В – престижний Національний університет економіки та торгівлі імені Вадима Гетьмана;

С – Національний державний університет імені Тараса Шевченка, складав іспити одразу на 3 спеціалізації необхідного фаху.

«+» – рекомендований на зарахування за державним замовленням;

«-» – не рекомендований на зарахування за державним замовленням.

У таблиці 1 зведені критерії відбору та результати вступної компанії.

При відборі конкурсантів враховувався середній бал диплому освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» – у ВНЗ «А» та «С», а наукові досягнення (перемоги, наявність статей) враховувались тільки у ВНЗ – «В» та «С». Таким чином, дисципліни, що входили до складу іспиту з фаху були знайомі за підготовкою, але рівень володіння теоретичними та практичними навичками суттєво відрізнялися. Ця проблема зумовлена різними типами та структурами завдань, кількістю наявних дисциплін в екзаменаційних квитках обраних ВНЗ:

«А» (10 дисциплін з фахового іспиту) – 40 тестових завдань відкритого типу та 1-е комплексне практичне завдання;

Таблиця 1

Критерії відбору та результати вступної компанії

ВНЗ	Кількість дисциплін у фаховому іспиті	Шкала оцінок	Екзамен. оцінка з фахового іспиту			Екзамен. оцінка з іноземної мови	Результат вступу на ОКР «спеціаліст»			Результат вступу на ОКР «магістр»		
А	10	50 балів	46			40	державний бюджет +			державний бюджет +		
В	3	200 балів	149			не явка	державний бюджет +			–		
С	6	100 балів	57	46	37	30	+	+	+	–	+	–

«В» (3 дисципліни у фаховому іспиті) – 25 тестових завдань відкритого типу, 10 завдань закритого типу та 3 теоретичних питання;

«С» (6 дисциплін у фаховому іспиті) – 100 тестових завдань відкритого типу.

Автор виявив одну з головних проблем при вступі у ВНЗ – відсутність уніфікації навчальних програм за спеціальностями (в кожному навчальному закладі різні вимоги). Отже, абітурієнт вищого навчального закладу, який володіє лише 50% потрібних знань на вступних випробуваннях, може бути зарахованим на місяць за державним замовленням, а для вступу на контрактну основу – мінімальний показник 24%. Це підтверджує факт низької якості вищої освіти в Україні.

Національні та державні вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації надають послуги навчання освітньо-кваліфікаційним рівням («бакалавр», «спеціаліст», «магістр») без наявності достатніх якісних знань та навичок. У подальшому цей фактор негативно впливає на процес працевлаштування та виконання професійних завдань. Тому ми пропонуємо вдосконалити механізм державного управління, шляхом створення Регіональних та Всеукраїнських

центрів сертифікації випускників ВНЗ, які нададуть змогу оцінювати якість знань та практичних навичок роботодавцям та працевлаштовувати молодь, а також розробити формулу формування реального рейтингу престижності ВНЗ.

Центр сертифікації випускників (ЦСВ) – новостворена організація, що матиме за головну мету: *оцінювання якості освіти за розробленою єдиною програмою перевірки знань для різних спеціальностей ВНЗ III-IV рівнів акредитації.*

Склад організацій пропонується створити з фахівців Міністерства праці України, Міністерства освіти і науки України, роботодавців та науковців. Такі центри зможуть суттєво впливати на процес працевлаштування та перевірки якості знань в Україні (на основі науково-обґрунтованого прогнозу потрібних суспільству кадрів).

Діяльність такого Центру можна побачити на схемі 2. При цьому будуть враховуватися особливості регіонів, адже одні умови та структура підприємств у Донбасі, інші – на Прикарпатті чи Криму.

Кожний випускник за бажанням може пройти сертифікацію та по закінченні вищого начального

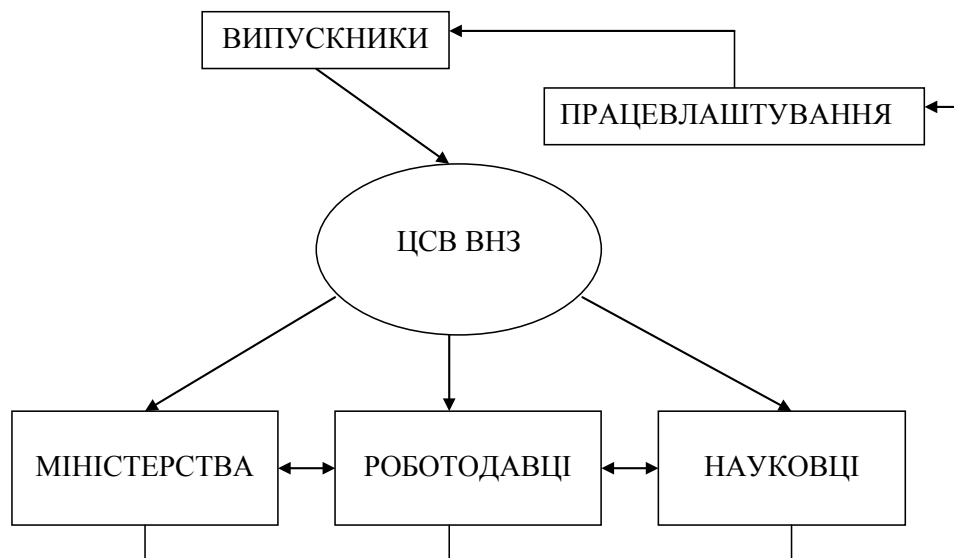

Схема 2. Взаємодія представників ЦСВ

закладу отримати разом з дипломом про вищу освіту і державний сертифікат якості набутих знань.

Роботодавці будуть мати можливість при відборі на посаду приймати ідентифіковані документи та надавати робоче місце, не вимагаючи досвіду роботи записаного у трудовій книжці. Це надасть змогу мотивувати ВНЗ нашої країни більш якісно проводити навчальні процеси, оскільки показник сертифікованих випускників впливатиме на працевлаштування, а, згодом, на престижність вищої освіти України.

Місія діяльності ЦСВ – удосконалення механізму надання молодим громадянам першого робочого місця, сприяння державою формування молодих спеціалістів та визнання їх роботодавцями.

Пропонується розробити міністерствами законодавчу базу державної підтримки: Закон України «Про діяльність центрів сертифікації випускників ВНЗ III-IV рівнів акредитації», положення та підзаконні нормативно-правові акти, а також внести зміни у Кодекс законів про працю.

Доцільно фінансувати ЦСВ ВНЗ за рахунок бюджетів усіх рівнів, прогнозувати потреби ринку у кваліфікованих спеціалістах та ефективно впроваджувати їх у державній молодіжній політиці.

Автор, проаналізував також діючі рейтинги ВНЗ, робить висновки, складених з показників, що не відображають фактичний рівень якості освіти в Україні та розробив власну формулу (див. нижче) розрахунку престижності вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації:

$$PP_{\text{ВНЗ}} = I_{\text{нп}} + I_{\text{рс}} + I_{\text{с}}$$

де: $I_{\text{нп}}$ – індекс якості науково-педагогічного потенціалу;
 $I_{\text{рс}}$ – індекс реального співробітництва (між ВНЗ та компаніями-роботодавцями);

$I_{\text{с}}$ – індекс сертифікації (отримується за даними сертифікації випускників у ЦСВ ВНЗ України III-IV рівнів акредитації).

Таким чином, якщо врахувати запропоновані індекси, можна сформулювати державний рейтинг, який, у свою чергу, буде відображати реальний рівень престижності ВНЗ та буде мотивувати їх здійснювати надання освітньо-кваліфікаційних рівнів більш якісно та досконало.

Отже, у результаті дослідження соціальних та економіко-правових аспектів вищої освіти та працевлаштування молоді в Україні отримано висновки та внесено пропозиції:

- недосконалість та складність впровадження молодіжної державної політики в Україні є вагомими чинниками проблеми працевлаштування молоді;

- існує неналежний рівень конкурентоспроможності більшості випускників ВНЗ на внутрішньому та зовнішньому ринках праці;

- запропоновано уніфікувати вищу освіту в Україні – зробити рівний базовий професіоналізм (для освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст», «магістр»);

- висвітлено процес формування прихованого безробіття молодих спеціалістів та місце роботодавців в ньому;

- визначено роль рейтингів ВНЗ у виборі професії молодих українців;

- проведено авторське дослідження якості знань на прикладі вступної компанії та зроблено порівняльний аналіз на прикладі трьох державних вищих навчальних закладів;

- розроблено формулу розрахунку престижності ВНЗ III-IV рівнів акредитації, за якою пропонується формувати рейтинг вищих навчальних закладів України;

- запропоновано створення Регіональних та Всеукраїнських центрів сертифікації випускників ВНЗ III-IV рівнів акредитації з метою вирішення проблем працевлаштування молодих спеціалістів, множення їх фахових знань без початкового досвіду роботи, та підняття якості освіти в регіонах;

- внесено рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази: Кодекс законів про працю, законів України: «Про вищу освіту», «Про діяльність центрів сертифікації випускників ВНЗ III-IV рівнів акредитації», підзаконні нормативно-правові акти для запобігання труднощів при отриманні першого робочого місця особі з правовим статусом «молодий спеціаліст».

Розроблені пропозиції вдосконалення організації та методики оцінки якості вищої освіти, що ефективно вплинуть на діяльність механізму працевлаштування молоді, реально підвищать рівень навчання в Україні та нададуть змогу потрапити українським ВНЗ у світові університетські рейтинги.

Використані літературні джерела

1. Закон України «Про зайнятість населення». – [Електр. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=803-12>.

2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». – [Електр. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1533-14>.

3. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров та ін. – 2-ге вид., доопр. і допов. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 156.

4. Кодекс законів про працю України (КЗпП). – [Електр. ресурс] – Режим доступу: http://www.jobs.ua/ukr/kzot/articles_all/

5. Газета «Відомості.ua»: В Україні високий рівень безробіття серед молоді. – [Електр. ресурс] – Режим доступу: <http://vidomosti-ua.com/news/27923>.

6. Каменская Е. Виступ 12–13 березня 2001р. в Російському університеті дружби народів на «круглому столі» з проблем якості вищої освіти: «Обеспечение качества высшего образования: российский опыт в международном контексте». // Alma Mater («Вестник высшей школы»), 2001. – № 6. – С. 16.

7. Вікіпедія // вільна енциклопедія». – [Електр. ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>